

FÓRUM ARCHIVÁROV

----- Roč. X č. 3 -----

----- Marec 1999 -----

? Otázky, odpovede ...

Rozhovor s PhDr. Petrom Kartousom, riaditeľom OASS MV SR

Vážený pán riaditeľ,

v mene čitateľov Fóra archivárov by som Vám chcela položiť niekoľko otázok týkajúcich sa práce našich archivárov - členov Spoločnosti slovenských archivárov:

1. *Na II. archívnych dňoch v Šamoríne, kde sa prerokovávali širšie súvislosti prípravy nového archívneho zákona ste prisľúbili, že bude zriadená komisia na prípravu nového archívneho zákona. Od októbra 1998 už uplynulo niekoľko mesiacov, preto by nás zaujímalo, či začala táto komisia už pracovať, prípadne aký je časový harmonogram jej práce? Ďalej v súvislosti s archívnym zákonom by nás zaujímalo, či máte vedomosti o tom, kedy by mal byť nový archívny zákon prejednaný v parlamente, či sa tento zákon už dostal do časového plánu parlamentu?*

- Súhlasím s Vami, že od októbra 1998 už

uplynulo niekoľko mesiacov. Komisia pre prípravu zákona oficiálne ešte nezačala pracovať. Viem Vám však povedať kto v nej bude pracovať. Budú to zamestnanci nášho odboru, zástupca SNA, samozrejme zamestnanci ostatných typov archivov i zástupca SSA. Navyše so zámerom pripraviť nový zákon bola oboznamena Vedecká archívna rada. V čase od šamorínskych archívnych dní sme predložili našu požiadavku zaradiť prípravu zákona o archívoch do plánu legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky na roky 1999-2002. Z rozpisu, ktorý Úrad vlády SR zaslal ministerstvu

vnútra vyplýva, že náš návrh bol akceptovaný v podobe predloženia legislatívneho zámeru v roku 2001. Časový plán parlamentu ministerstvu vnútra známy nie je. Ďalej sa odbor v uvedenom období zameral na štúdium archívnej legislatívy členských krajín Medzinárodnej rady archívov z rokov 1981-1994, publikovaných v dvoch zväzkoch časopisu *Archivum*. Predmetom štúdia boli niektoré vybrané aspekty noriem, spomením iba otázku, do akej miery je v rámci definície archívneho dokumentu explicitne zaradený aj elektronický záznam, v akom rozsahu definuje povinnosti a práva archívov v oblasti predarchívnej starostlivosti, ako podrobne je riešená problematika prístupu k archívnym dokumentom. V tejto súvislosti sme už podnikli aj niektoré kroky vedúce k doplneniu našich poznatkov o aktuálne informácie, či už získanie archívnych zákonov, ktoré boli prijaté v jednotlivých krajinách MRA po roku 1994, ako aj poznatky z oblasti ochrany osobných údajov. Taktiež sme prihlásili zástupcu odboru na medzinárodnú konferenciu zameranú na otázky prístupnosti archívnych dokumentov vo svetle právnych úprav a praxe v krajinách strednej a východnej Európy, ktorá sa uskutoční v októbri t. r. vo Varšave. V najnovšom čísle Slovenskej archivistiky bude publikovaná upravená a

rozšírená verzia šamorínskeho vystúpenia Dr. J. Spiritzu. Ďalej máme pripravený preklad súboru francúzskych archívnych právnych noriem. Príprava právnej normy je nepriamo aj súčasťou úloh tímu pripravujúceho Slovník slovenskej archívnej terminológie. Definície niektorých základných pojmov - archívny dokument, archívny fond, používanie novej terminológie v oblasti správy registratúry sa pripraví tak, aby sa dali využiť aj v návrhu zákona. Prvé zasadnutie, na ktoré budete pozvaná aj Vy, sa má uskutočniť 21. apríla 1999.

2. Na poslednom zasadnutí výboru SSA členovia výboru predniesli otázku terminologického slovníka. Rada by som sa Vás spýtala, v akom štádiu prípravy je tento slovník? Podľa Vášho príspevku z januára 1999, ktorý ste adresovali novým členom tímu na prípravu terminologického slovníka viem, že rukopisy by sa mali dokončiť do leta 1999. Aké kroky robí tím pracovníkov, príp. vedúci jednotlivých tímov, aby tento termín bol skutočne aj dodržaný?

- Podľa záverov z porady interných oponentov a garantov tematických skupín Slovníka slovenskej archívnej terminológie, konanej 11. marca 1999, je časový rozvrh prác nasledujúci:

- do 15. apríla garanti a oponenti jednotlivých kapitol zabezpečia rozdelenie všetkých hesiel autorom a postupné spracúvanie ich výkladových textov;
- v máji - júni sa v jednotlivých spracovateľských kolektívoch skonfrontuje stav plnenia úlohy a doriešia sporné problémy;
- do konca augusta by sa malo uskutočniť vypracovanie textov hesiel a ich sústredenie;
- v septembri oponenti posúdia heslá jednotlivých subkapitol a kapitol slovníka;
- v októbri zostavovateľ Dr. M.Zemene ukončí redakciu celého heslára, registre, úvod a rukopis slovníka odovzdá na definitívny náhľad redakčnej rade.

3. *V týchto dňoch sa v parlamente prerokováva štátny rozpočet. Radi by sme od Vás počuli, aký rozpočet môžu očakávať štátne oblastné archívy, príp. Slovenský národný archív a samozrejme nás zaujíma aj rozpočet pre okresné archívy. Vieme, že okresné archívy sú financované cez krajské úrady a preto by nás zaujímalo, aký máte vplyv na jednotlivé krajské úrady, príp. možnosti na ovplyvnenie pridelenia finančných prostriedkov okresným archívom?*

- Rozpočet Slovenskej republiky bol v parlamente už schválený; ministerstvo

vnútra už aj 1. apríla dostalo od ministerstva financií jeho rozpis a do dvoch týždňov je aj povinné dať ho do definitívnej podoby pre potreby rezortu. Pokiaľ ide o rozpočet priamomadených štátnych archívov, ten sa oficiálne prerokuje na celoslovenskej porade 22. apríla t.r. V princípe ich rozpočet na tento rok je porovnateľný s rozpočtom na uplynulý rok; jeho istá reštrikcia je v tom, že efektívnosť jeho čerpania v tomto roku bude menšia so zreteľom na vyššie ceny služieb a tovarov. Napríklad kapitálové výdavky týchto archívov predstavujú sumu cca 17 miliónov Sk, čo im umožní aspoň v prijateľnej miere pokračovať v riešení priestorových a materiálno-technických problémov. V bežných výdavkoch bude potrebné, tak ako v celej štátnej sfere, usporiť v mzdovej oblasti jedno percento. Priestor pre ingerenciu nášho odboru do financovania činnosti štátnych okresných archívov vytvára zákon NR SR č.222/1996 Z.z., ktorý odvetvovým ministerstvom umožňuje podieľať sa na zostavovaní rozpočtov krajských úradov aj v odvetví 42-23 /kultúra - archívy/, vyjadrovať sa k zmenám záväzných limitov a záväzných ukazovateľov. V rámci Sekcie verejnej správy MV SR gestoruje túto činnosť Odbor ekonomiky odvetví verejnej správy výlučne po konzultáciách s našim odborom. Pri stanovovaní výšky

rozpočtových prostriedkov pre štátne okresné archívy sa vychádza z preliminárov ich rozpočtov. Tie sa posudzujú a upravujú spoločne s finančnými odborníkmi krajských úradov. V priebehu rozpočtového obdobia sa finančné otázky ŠOKA riešia formou bezprostredného kontaktu odboru s krajskými úradmi a využívajú sa aj intervencie priamo na ministerstve financií. Určovanie počtu pracovných miest vychádza z predpokladu, že ich vymedzuje rozsah mzdových prostriedkov a nie striktná systemizácia. Krajským úradom preto predkladáme aj návrhy na pozitívnu úpravu položky 610 /mzdy/ tak, aby sa počet pracovníkov archívov, tam kde je to potrebné mohol v príslušnom roku zvýšiť.

4. Po menovaní nových prednostov okresných úradov ste im zaslali list, ktorý sa týkal obsadenia funkcie riaditeľov štátnych okresných archívov. Mohli by ste nám niečo konkrétnejšie od tohto prípisu povedať? Zaujímalo by nás aj to, v ktorých archívoch došlo k zmene na poste riaditeľa a či boli pri menovaní nových riaditeľov rešpektované stanoviská Odboru archívnictva?

- List prednostom okresných úradov motivovali v decembri minulého roku naše obavy z väčších personálnych zmien vo

funkciách aj riaditeľov archívov. Ich zriaďovateľom sme preto zdôraznili, že zásada celoplošných konkurzov by sa na ne vzťahovať nemala a odôvodňovali sme to odbornými a správnymi špecifikami typickými práve pre tento typ štátnych archívov. Požiadali sme, aby sa konkurz uplatňoval len v prípade prirodzenej migrácie. Zaslanie listu sa ukázalo ako veľmi užitočné. Nedošlo k celoplošnému konaniu konkurzov. V priebehu prvých mesiacov tohto roku sa uskutočnili len dva konkurzy. V oboch prípadoch konkurzné komisie /zástupca odboru bol v nich/ odporučili prednostom okresných úradov, aby ustanovili za riaditeľa kandidáta, ktorý už predtým túto funkciu zastával /ŠOKA Levice, ŠOKA Nové Zámky/. Nová riaditeľka štátneho okresného archívu v Skalici bola do funkcie ustanovená po súhlase nášho odboru.

5. Po roku 1990 začalo pracovať niekoľko odborných komisií, ktoré sú Vaším poradným orgánom. Akú činnosť vyvíjajú v súčasnosti a aké majú plány na tento rok?

- Náš odbor pre potreby archívnictva i rezortu zabezpečuje činnosť viacerých stálych, ako aj ad hoc komisií. Niektoré sú poradnými orgánmi ministra vnútra /Vedecká archívna rada/, ďalšie ministerstva vnútra /heraldická komisia,

terminologická komisia/, ostatné odboru /stále - metodická komisia, redakčná rada Slovenskej archivistiky, ústredná skartačná komisia; ad hoc - komisia pre prípravu Slovníka slovenskej archívnej terminológie, komisia pre prípravu zákona, atď./ Činnosť všetkých komisií vychádza hlavne zo zabezpečenia aktuálnych úloh archívniectva i rezortu. Rád upozorňujem, že najbližšie zasadnutie Vedeckej archívnej rady 6. mája 1999 bude mať slávnostný charakter a pripomenie sa na ňom 45. výročie vydania vládneho nariadenia o archívniectve. Na zasadnutí sa po prvýkrát významným predstaviteľom slovenského archívniectva odovzdajú medaily F.V.Sasinka, ako rezortné a stavovské vyznamenania za celoživotné zásluhy o rozvoj archívniectva.

6. V priebehu roku 1998 Odbor archívniectva sa obrátil na všetky archívy na Slovensku s požiadavkou o zaslanie základných údajov o ich archívnych fondoch pre pripravovaného sprievodcu po archívoch na Slovensku. Aký je časový harmonogram tohto sprievodcu, zaujímalo by nás, či počítate s jeho vydaním už v roku 1999, príp. či bude mať inojazyčnú mutáciu, alebo bude určený len slovenským čitateľom?

- Informatívny sprievodca štátnych archívov v SR bude na úrovni súpisu archívnych fondov a zbierok. Ktory poskytnete prehľad o ich rozmestnení v sieti štátnych archívov, ako aj základné informácie o nich /časový rozsah, kvantitatívne údaje, sprístupnenie archívnu pomocou/. Informatívny sprievodca bude mať dve časti. Prvá bude obsahovať vydateľský a odborný úvod, súpisy archívnych fondov SNA, ŠÚBA a ŠOBA, ako aj rozšírené nemecké resumé; v druhej časti budú súpisy archívnych fondov štátnych okresných archívov, vrátane Archívu mesta Bratislavy a Archívu mesta Košíc. Termín predloženia podkladov už uplynul /31.8. resp. 31.12.1998/. Napriek tomu doteraz neodovzdali podklady ŠOKA v Liptovskom Mikuláši a Archív mesta Košíc. Redakčná príprava prvej časti sa uskutoční v prvom polroku, druhej v druhom polroku. Prvá časť by mohla ísť do tlače už v druhom polroku 1999.

7. Odbor archívniectva má svoju Internetovú stránku, mohli by ste nám prezradiť o nej niečo bližšie? Zároveň by nás zaujímalo, či požadujete finančné prostriedky z Ministerstva vnútra SR na napojenie niektorých archívov na Internet?

- Ministerstvo vnútra SR - Sekcia verejnej správy otvorilo svoju internetovú stránku v roku 1998; nájdete ju na adrese <http://civil.gov.sk>. Za jej obsah zodpovedá redakčná rada zložená zo zástupcov vybraných organizačných útvarov sekcie, za technickú správu odbor informatiky. Záujemca na nej v súčasnosti nájde informácie o pôsobnosti a činnosti jednotlivých organizačných útvarov sekcie. Súčasne umožňuje prepojenie aj na [govnet](#) /prepojenie na internetové stránky ústredných orgánov štátnej správy/, ako aj na stránky vybraných medzinárodných vládnych organizácií.

Časť venovaná činnosti nášho odboru obsahuje základné informácie o archívnictve, štátnych archívoch, mestských archívoch, archívoch iných právnických osôb. Na stránke sa nachádza aj úplné znenie zákona o archívnictve, pripravená je aj vyhláška č.63/1976 Zb. V rámci informácií o štátnych archívoch sú už asi mesiac dostupné informácie, ktoré poskytol Slovenský národný archív. Tieto údaje sú publikované aj v anglickej verzii. Odbor využil možnosť propagovať aj touto formou existenciu Heraldického registra SR, ako aj informovať verejnosť o pôsobnosti rezortu na úseku riadenia a kontroly správy registratúr uradov miestnej štátnej správy.

Odbor ako ďalší krok plánuje uverejniť adresár štátnych archívov, doplnený o vybrané informácie o možnostiach štúdia; pri príprave tohto bloku informácií využijeme údaje, ktoré archívy poskytli do informatívneho sprievodcu. Pripravuje sa i príspevok o štátnych symboloch.

Navyše nevyklúčujem ani možnosť spolupracovať v tejto oblasti s Open Society Archives v Budapešti, ktorý plánuje vybudovať internetové stránky poskytujúce základné informácie o archívnictve v krajinách strednej a východnej Európy.

Prostredníctvom internetu získal náš odbor aj prístup k aktuálnym informáciám publikovaným najmä Medzinárodnou radou archívov.

Otázka napojenia archívov na internet, mám na mysli štátne okresné archívy, je v rukách samotných riaditeľov archívov. Riaditeľ archívu môže navrhnúť do rozpočtu na rok 2000 finančné prostriedky na zriadenie pripojenia archívu na sieť internetu prostredníctvom miestne príslušného poskytovateľa týchto služieb. Podľa mne dostupných informácií poplatok za pripojenie je cca 700,- mesačne, suma za jeden impulz /telefónne poplatky/ je 2,10 Sk. Prírodzene otázku pripojenia /zriadenie osobitnej telefónnej linky,

využitie existujúcej/, zváženie finančných možností úradu treba konzultovať s príslušnými organizačnými útvarmi okresného úradu. V neposlednom rade treba zvážiť aj možnosti využívania tohto pripojenia. V súčasnosti túto možnosť využíva Štátny okresný archív v Banskej Bystrici.

8. *V okolitých štátoch na financovanie pramenných edícií, ale aj na financovanie knižnou formou vydaných inventárov sú vyčlenené osobitné finančné prostriedky. Zaujímalo by nás, či neuvažujete, ako centrálny archívny orgán na Slovensku, o zriadení finančného fondu, z ktorého by ste pridelovali prostriedky na základe podaných projektov jednotlivým archívom, ktoré chcú vydať pramenné publikácie /bez ohľadu na to, či sú štátne, či iné? Osobne si myslím, že táto forma by bola vhodná, aby sme posunuli vydávanie prameňov na Slovensku dopredu, keďže ako všetci vieme, je to bolestivá otázka slovenského archívnictva. Pridelenie finančných prostriedkov by určite motivovalo jednotlivé pracovné tímy pre takúto prácu.*

- Edičná činnosť, osobitne vydávanie pramenných edícií, je dlhodobou a náročnou úlohou archívnictva. Preto sme radi, že Ministerstvo kultúry SR, i po konzultácii s nami, prijalo rozsiahly projekt

vydávania /už sa aj začal/ prameňov k dejinám Slovenska. Prírodzene, že to nemôže nahradiť vlastnú editorskú činnosť archívov. Metodika rozpočtu štátneho orgánu umožňuje finančne zabezpečiť edičný projekt len v príslušnom kalendárnom roku. Preto nie je možné zriadiť akýsi dlhodobý finančný fond, z ktorého by bolo možné zabezpečovať vydávanie pramenných publikácií, resp. motivovať pracovníkov archívov pre takúto prácu. Motivácia pre spracovanie a vydávanie pramenných edícií musí vychádzať z vnútornej potreby archívnictva a historiografie. Naše ministerstvo, ako riadiaci orgán archívnictva, je schopné vydať v príslušnom kalendárnom roku akékoľvek dielo za predpokladu, že bude jeho finančné krytie riadne zahrnuté a odsúhlasené v rozpočte a za predpokladu, že autori diela dodržia termín odovzdania podkladov a rukopisu do tlače. Takýto je aj prípad Informatívneho sprievodcu - nedodržal sa termín odovzdania podkladov... Rád pripomínam, že odbor, popri dvoch číslach Slovenskej archivistiky, v tomto roku vydáva prvý diel šesťzväzkového Heraldického registra Slovenskej republiky, ďalej i vďaka sponzorskej podpore, Pítnučku pre archívára, ďalej rozšírené vydanie Spisového a archívneho manažmentu pre podnikateľské subjekty. Budeme radi, ak

do tlače pôjde v závere roka i Slovník slovenskej archívnej terminológie. Osobne veľké rezervy vidím v editorskej činnosti v Slovenskom národnom archíve. Jeho riaditeľ i s našou podporou určite rád

zabezpečí v rozpočte ústavu prostriedky na vydanie akéhokoľvek interarchívneho diela. Len musí byť autorsky pripravené a odovzdané.

Na záver by som Vám chcela v mene všetkých čitateľov poďakovať za rozhovor.

V. Nováková

Štátny okresný archív v Liptovskom Mikuláši

Dejiny archívnicva v Liptove majú bohatú tradíciu a ich počiatky sa neodmysliteľne viažu k dejinám župnej správy v Liptove. Funkcia župného archívára existovala v obmenenej podobe už v 18. storočí, ale pôvodne sa o župný archív staral vicenotár župy. Župní archívári sa v prevažnej miere venovali vydávaniu odpisov a výpisov, vedením druhopisov, vykonávaním dodatočných matričných záznamov, spracovávaní župnej knižnice. Ich úsilím vznikali aj prvé evidenčné pomôcky.

V roku 1786 sa Oravská župa spojila s Liptovskou župou, pričom sídlom takto spojeného celku sa stal Liptovský Mikuláš. V tomto období zaznamenávame aj prvé pokusy usporiadať a archivovať župné písomnosti. Prvá archívna komisia

Liptovskej župy pracovala v rokoch 1786 - 1789. Bola to trojica registrátorov: Anton Smrečányi, Matej Andaházy a Ladislav Matiašovský, ktorí roztriedili dovtedy riadne neusporiadané písomnosti župy a nezachované alebo čiastočne zachované spisy nahradili výpismi z protokolov, pričom starostlivo usporiadali aj súdne spisy. V roku 1833 sa ako archívár Liptovskej župy spomína Ján Andaházy. V rokoch 1849 - 1852 bol župným archívárom Jozef Plech. V tomto období znovu zaznamenávame zvýšenú pozornosť o župný archív.

V 50-tych rokoch 19. storočia boli písomnosti župy neustále premiestňované v rámci župnej budovy. Pri tomto pohybe písomností sa mnohé z nich poškodili, zničili alebo poprehadzovali. Usporadú-

vacími prácami poverili župného archívára Alexandra Molnára a práca ostala aj jeho nástupcovi Ladislavovi Senešimu. V ďalších rokoch sa písomnosti z úradnej činnosti župy hromadili bez ďalšieho usporadúvania. Až v roku 1896 sa definitívne vyriešil problém s miestnosťou pre župný archív, pričom usporiadanie písomností sa tým nedoriešilo. Zlý stav župných písomností vyústil v roku 1902 k tomu, že vtedajší liptovský župan Aristid Smrecsányi požiadal o pomoc pri usporiadaní župného archívu Krajinský archív v Budapešti. Zástupca Krajinského archívu prišiel do Liptovského Mikuláša a prisľúbil pomoc. Svoj sľub dodržal a pomoc prišla vo forme odborne pripraveného župného archívára Jozefa Ladislava Tholta.

Jozef Ladislav Tholt sa narodil 2. novembra 1864 v Liptovskej Štiavici. Základné vzdelanie získal v rodnej obci a v Ružomberku. Gymnázium vyštudoval v Ružomberku, v Banskej Bystrici, Vacove a Trenčíne, kde aj zmaturoval. Po maturite vyštudoval na budapeštianskej univerzite právo a dejiny. V apríli roku 1902, po predbežnej príprave v Štátnom archíve v Budapešti, sa podrobil archívárskej skúške a 1. mája 1902 sa stal archívárom Liptovskej župy. V tejto funkcii pôsobil až do 1. apríla 1924, keď odišiel do výslužby v súvislosti s novým územnosprávnym

členením republiky. Vo výslužbe sa aktívne podieľal na zhromažďovaní údajov do obecnej kroniky Liptovskej Štiavnice, pričom vychádzal aj z údajov, ktoré získal pri spravovaní archívu župy a neskoršie spravovaného obecného archívu, ktorého písomnosti sa do dnešných čias nenašli. Zomrel dňa 25. februára 1937 v Liptovskej Štiavici.

V druhej polovici 19. storočia v súvislosti s národným obrozením sa posilnil záujem o dejiny a o archívale liptovskej proveniencie. V roku 1904 vznikla v Liptovskom Mikuláši tzv. Liptovská zbierka, ktorú založili slovenskí národovci pri „Mestianskom kasne“. Organizátori zbierky vydali „Prosbu na obyvateľov Liptova“, v ktorej žiadali obyvateľstvo Liptova zbierať „knížničné, prírodovedecké, národopisný a mluvopisný“ materiál. Správcom takto zhromaždených zbierok sa stal Václav Vraný. Súčasťou snáh o zachovanie archívnych dokumentov na začiatku 20. storočia bola aj akcia, ktorú v roku 1909 iniciovali členovia Uhorskej historickej spoločnosti a mala za cieľ preskúmať súkromné a verejné archívy v Liptove.

Začiatkom 20. storočia vykonali významný čin pracovníci Liptovského múzea v Ružomberku, ktorí sa rozhodli, že okrem muzeálnych predmetov sa zamerajú aj na zhromažďovanie a zachraňovanie

prameňov k dejinám Liptova. Ich aktívnou osvetovou a zbierkovou činnosťou sa v múzeu zhromaždili písomnosti niektorých liptovských miest a obcí. Časť archiválií Liptovskej župy a liptovských zemianskych rodov. V rámci delimitácie medzi múzeami a archívmi v roku 1960 spomínané písomnosti odstúpili vtedajšiemu Štátnemu archívu v Bytči a Okresnému archívu v Liptovskom Mikuláši.

Základy archívniectva v Liptove na úrovni okresov boli položené až v roku 1951, keď boli zriadené okresné archívy so sídlom v Ružomberku, Liptovskom Hrádku a Liptovskom Mikuláši. Obdobie rokov 1951 - 1960 bolo obdobím, ktoré charakterizuje snaha o záchranu archiválií z oblasti Liptova a ich úschovu. Išlo predovšetkým o písomnosti z úradnej činnosti najmä okresných úradov, obecných a obvodných notárskych úradov, miest, obcí, škôl a iných okresných inštitúcií. V Liptovskom Hrádku bol umiestnený okresný archív v priestoroch okresného národného výboru a od roku 1955 ho viedol Ján Gašpar Herich. V Liptovskom Mikuláši bol okresný archív umiestnený rovnako v budove okresného národného výboru bývalého župného domu a od roku 1955 pracoval pod vedením PhDr. Emila Kufčáka. Riadením

archívnej činnosti v okrese Ružomberok bol v roku 1952 poverený Pavol Virág.

Novodobá história archívniectva v Liptove sa začala písať po roku 1960 a súvisela s novým územnosprávnym členením a vznikom tzv. „veľkých okresov“. Archív mal územnú kompetenciu vtedajších okresov Liptovský Hrádok, Liptovský Mikuláš a Ružomberok - zbernú oblasť s bohatou národnou a kultúrnou tradíciou. Vtedajší Okresný archív v Liptovskom Mikuláši bol odborným zariadením Okresného národného výboru v Liptovskom Mikuláši. Spolu s vytvorením Okresného archívu v Liptovskom Mikuláši a jeho kompetenciou pre celý okres Liptovský Mikuláš, vznikol až do súčasnosti trvajúci problém s vhodnými priestormi pre umiestnenie tejto inštitúcie. V roku 1960 bol okresný archív umiestnený v sídelnej budove okresného národného výboru. V lete roku 1961 sa viaceré odbory okresného národného výboru premiestnili mimo centrálnej budovy a v rámci tejto výmeny bol Okresný archív v Liptovskom Mikuláši umiestnený v historickom objekte bývalého jezuitskeho kláštora na Školskej ulici č.4, ktorého správcom je dnes Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši. Do týchto priestorov sa postupne presťahovali

aj písomnosti zo zrušených okresných archívov z Ružomberka a Liptovského Hrádku. Okresný archív v Liptovskom Hrádku bol zrušený v roku 1960, spisy boli presťahované do Liptovského Mikuláša a vedúci Okresného archívu v Liptovskom Hrádku Ján Gašpar Herich ostal pracovať v novoutvorenom archíve v Liptovskom Mikuláši až do roku 1970. Okresný archív v Ružomberku pracoval ako pobočka Okresného archívu v Liptovskom Mikuláši v rokoch 1960 - 1962. V roku 1962 bol pričlenený k Okresnému archívu v Liptovskom Mikuláši a jeho vedúci Pavol Virág sa zaradil medzi pracovníkov archívu v Liptovskom Mikuláši, kde pracoval až do roku 1971. V Okresnom archíve v Liptovskom Mikuláši pracoval v rokoch 1952 - 1960 aj Anton Groma. PhDr. Emil Kufčák bol od roku 1955 vedúcim a neskôr riaditeľom Okresného archívu v Liptovskom Mikuláši. Ostal ním aj po územnej reorganizácii v roku 1960 až do roku 1990, keď odišiel na starobný dôchodok. Za jeho pôsobenia dosiahol archív významné úspechy na úseku preberania, sprístupňovania a využívania archívnych dokumentov. Svoje vedomosti využíval v rozsiahlej publikačnej činnosti. V roku 1979 mu minister vnútra za jeho prácu v archívnictve udelil Krížkovu medailu. Pod jeho vedením sa v archíve vystriedalo niekoľko pracovníkov: Oľga

Kristová v rokoch 1963 - 1969, Marta Hanuliaková v rokoch 1962 - 1974, Anna Koreňová v rokoch 1967 - 1977, Blanka Kormanová v roku 1984, Marta Klepačová v rokoch 1973 - 1974, Viera Krajčiová v rokoch 1970 - 1973, Eva Červenová v rokoch 1982 - 1983, Eteľa Czocheřová v rokoch 1974 - 1994, Mgr. Peter Dvorský v rokoch 1978 - 1999. Marta Zlejšia od roku 1971 a Ľubica Šuvadová od roku 1974 pracujú až do súčasnosti. Výsledky práce kolektívu Štátneho okresného archívu v Liptovskom Mikuláši dokumentujú vyhotovené inventáre, katalógy a tematické súpisy. Na prvých sprístupňovacích prácach sa podieľali Pavol Virág, Ján Gašpar Herich, Oľga Kristová a PhDr. Emil Kufčák.

V roku 1990 nastúpil do funkcie riaditeľa Štátneho okresného archívu v Liptovskom Mikuláši Mgr. Peter Dvorský, ktorý pracoval v tejto funkcii až do roku 1999. V období jeho pôsobenia sa nám podarilo získať v roku 1993 jeden depot v budove Mestského úradu v Liptovskom Mikuláši, kde sme sústredili nové prírastky archívnych fondov bývalých národných výborov, pozostalostí a zrušených organizácií. Tento sme však čoskoro zaplnili. Požiadavku na pridelenie voľných priestorov a na rozšírenie kapacity sme niekoľkokrát uplatňovali, avšak zatiaľ bezvýsledne. V roku 1993 sme nešťi

havarijnú situáciu v archívnych priestoroch, nakoľko náš prenajímateľ narušil ich statiku. V tejto súvislosti sme museli „rýchlo“ presťahovať a doslova „naskladať“ písomnosti bývalých troch okresných súdov v Liptovskom Mikuláši, Liptovskom Hrádku a Ružomberku, a písomnosti národných výborov a spoločenských organizácií do úzkych chodieb hlavného depotu. Prístup k archívnym fondom bol veľmi obtiažny, avšak zvýšený nápor správnej agendy sme zvládli v plnej, neobmedzenej prevádzke. Vybudovanie priečok, zmenšenie archívneho depotu, vybudovanie novej podlahy, maľovanie a nastťahovanie do novovytvoreného priestoru nám dalo riadne zabráť. Prenajímateľ nás vytlačil a získal jednu miestnosť.

Zlé priestorové podmienky, nezdravé pracovné prostredie, ťažká manuálna práca s archívnymi dokumentmi, neúcta a podceňovanie archívárskej práce, nižšie mzdy viedli /na škodu pracoviska/ k častým personálnym zmenám a fluktuácii. V rokoch 1990 - 1999 sa vystriedalo v archíve 10 pracovníkov. Stále zmeny nútili ostatných pracovníkov začínať vždy znovu od elementárnych prác a zabezpečovať chod archívu. V súčasnosti pracuje v archíve 7 pracovníkov, z toho jeden vysokoškolák a dve pracovníčky s úplným odborným archívnym vzdelaním. Tento

počet pracovníkov je vzhľadom na rozsah a náročnosť úloh nedostačujúci. Fluktuácia a absencia vykonali svoje. Preto sa do budúcnosti javí potreba zvýšiť tento stav aspoň o jedného alebo dvoch pracovníkov s úplným odborným archívnym vzdelaním.

Ministerstvo vnútra SR poverilo náš archív plnením úloh na úseku archívnictva a spisovej služby aj pre územný obvod Okresného úradu v Ružomberku. Najväčším problémom je nedostatok skladovacích priestorov, ktoré v súčasnosti už vôbec nepostačujú. Zmluvu o prenájme časti budovy /v ktorej sa od roku 1961 nachádzame/ máme uzavretú do 31. augusta 2000, ale vhodnú budovu, spĺňajúcu všetky archívne kritériá sa nám zatiaľ nepodarilo nájsť. V dôsledku zaplnenia archívnych priestorov je ohrozená plynulosť sústreďovania archívnych dokumentov od pôvodcov, a to ešte musíme prevziať písomnosti trvalej dokumentárnej hodnoty z medziarchívu spoločnosti Archiva s r.o. v Dolnom Kubíne. V dnešnej situácii, keď je nedostatok finančných prostriedkov bude sa ťažko riešiť súčasný kritický stav úschovy archívnych dokumentov výstavbou novej účelovej budovy.

Aj napriek tomu našou najväčšou túžbou je, aby sme mohli sústrediť všetky archívne fondy do novej účelovej budovy, a tak vytvoriť lepšie podmienky pre ich

ochranu, pretože náš prenajímateľ do
budovy neinvestoval a čas zohral svoje ...

Vieme však, že do budúcnosti sa
investovať oplatí.

Kolektív pracovníkov Štátneho okresného archívu v Liptovskom Mikuláši

Zo sveta

Správa z pobytu v anglickom Essexe

Marec 1999 bol mesiacom ďalších výmenných študijných pobytov medzi anglickými a slovenskými archívami. V prvých dvoch týždňoch tohto mesiaca navštívili Slovensko archívarka Katharine Schofield a reštaurátor Keith Dean, obaja z Essex County Record Office /Essexského grófskeho archívu/. Počas svojho pobytu u nás mali možnosť zoznámiť sa s prácou archívárov v Slovenskom národnom archíve, Archíve mesta Bratislavy, Štátnom okresnom archíve v Modre, Štátnom oblastnom archíve Bratislava - vidiek, Štátnom okresnom archíve v Poprade a Štátnom oblastnom archíve v Levoči. navštívili Odbor archívnictva a spisovej služby MV SR a samozrejme spoznali niektoré z krás Slovenska. Hoci obaja

priznali, že k nám prichádzali s menšími obavami, odchádzali s pocitom, že na Slovensko sa musia vrátiť. V ďalších dvoch týždňoch pokračovala výmena pobytom reštaurátorky Mgr. Evy Šupákovéj zo Slovenského národného archívu a archivárky Martiny Šlampovej zo Štátneho okresného archívu v Poprade vo Veľkej Británii.

Hoci sa náš pobyt začal trochu nepríjemným rozhovorom s britským imigračným úradníkom, po zodpovedaní niekoľkých nepríjemných otázok, pokračovalo už len príjemné a zaujímavé poznávanie anglických archívov a krajiny.

O systéme práce a podmienkach, v ktorých essexskí archívári pracujú Vás informovali v čísle 4/1998 Fóra archívárov

účastníčky výmeny v minulom roku, chcem Vám priblížiť krajinu, v ktorej sme strávili 2 týždne a archív, ktorý sa stal na istý čas našim pracoviskom.

Essex je anglické grófstvo ležiace východne od Londýna, na východnom pobreží ostrova. Približne v 4. storočí n.l. Sasi začali osídľovať východný breh Británie, bohatú a úrodnú provinciu Rímskej ríše. Kráľovstvo, ktoré založili, kráľovstvo Východných Sasov /East Saxons/, dalo grófstvu meno /Essex/, ktorého forma pretrvala takmer 1500 rokov. Väčšina essexských miest a dedín dodnes nesie mená, ktoré dostali od Sasov pred mnohými storočiami. Sasi okrem Essexu založili na východe Anglicka ďalších 6 kráľovstiev - Kent, Sussex, Wessex, East Anglia, Mercia a Northumbria. V 9. storočí sa stali súčasťou vznikajúceho Anglického štátu. Vikingovia využívali ostrovy a ústia essexských riek ako základ pre útoky do vnútrozemia, od roku 860 začali územie dobývať a osídľovať. Na krátky čas bolo územie Essexu pod správou Vikingov. V roku 1066 pristál na južnom pobreží Anglicka normanský princ Viliam Dobyvateľ a po víťazstve nad anglosaským Haroldom II. prevzal v krajine moc. Jeho významným činom v roku 1086 bolo zostavenie „Domesday Book“ - súpisu pozemkového majetku, ktorý umožňoval

presné vyberanie daní a ktorý je dôležitým dokumentom pre anglické dejiny /jeho faximilu sme mali možnosť vidieť vo foyeri Public Record Office v Londýne/. Po príchode Normanov boli v Essexu dve mestské centrá - Colchester /bývalé hlavné mesto Rimanov na ostrove/ a Maldon. V 12. storočí obe dostali výsadné listiny. Essex sa stal samosprávnou oblasťou. Prírodné bohatstvo, ktoré tak nadchlo Saských osadníkov, ponúklo široký rámec pre aktivity ľudí. Dnešný moderný Essex presne rozlišuje medzi mestom a vidiekom, čo pre históriu nebolo až také podstatné. Priemysel bol spracovateľom a distribútorom poľnohospodárskych výrobkov a typické priemyselné stavby boli sýpkly a mlyny. Hoci 19. a 20. storočie zmenilo spôsob života a práce, väčšina grófstva je naďalej farmárska, no ekonomickými centrami sú a spôsob života určujú mestá. Hlavným mestom grófstva a sídlom Essex County Council /Essexskej grófskej rady/ je mesto Chelmsford.

Essexská grófska rada je akýmsi samosprávnym grófskym orgánom, ktorý poskytuje základné služby pre 1,5 milióna obyvateľov grófstva s ročným obratom takmer 1 milión libier. Poskytuje vzdelanie pre všetky vekové kategórie, prevádzkuje verejné knižnice, stará sa o starších, postihnutých a sociálne slabších občanov prostredníctvom sociálnych služieb.

prevádzkuje políciu, požiarny a záchranársky zbor, financuje stavby ciest, zodpovedá za plánovanie budúcich investícií v grófstve a stará sa o stabilitu a rozvoj essexskej ekonomiky. Grófska rada sa skladá z 98 členov volených na štvorročné volebné obdobie, každý z nich reprezentuje 10 tisíc voličov. Členovia rady /politici grófstva/ pracujú prostredníctvom výborov, poskytujú prostriedky pre prácu učiteľov, policajtov, sociálnych pracovníkov, požiarnikov, inžinierov, remeselníkov, technikov, knihovníkov, archívárov a pracovníkov ďalších profesií na zabezpečenie služieb pre občanov. Zasadnutia rady, výborov a podvýborov sú voľne prístupné pre verejnosť.

Essex County Record Office /Essexský grófsky archív/ je spravovaný práve Essexskou grófskou radou. Všetky anglické grófske archívy sú zariadeniami príslušných grófskych rád, čo spôsobuje mnohé rozdiely nielen v systéme práce anglických archívov, ale aj v počte zamestnancov, vybavení archívov i napr. používaných softwaroch na spracovávanie archívnych dokumentov.

Essexský grófsky archív sídli v meste Chelmsford. Okrem tohto centra má niekoľko pobočiek. Bol založený v roku 1938 a spravuje písomné a zvukové záznamy o histórii grófstva. V čase vzniku

uchovával približne 30 000 dokumentov a prijal približne 690 návštevníkov ročne. Dnes je tu uložených viac ako milión dokumentov /asi 8 km archívneho materiálu/ a ročne vybaví spolu s pobočkami asi 17 000 bádateľov. Väčšina z nich sú genealógovia, ďalší sú záujemcovia o štúdium miestnej histórie, žiaci a študenti, či žiadatelia o vydanie rôznych právnych dokladov. Fondy uložené v Essexskom grófskom archíve v Chelmsforde a jeho pobočkách pochádzajú z činnosti rôznych úradov a organizácií. Najdôležitejšie z nich sú písomnosti Essexskej grófskej rady a jej predchodcov, písomnosti okresných, cirkevných, sirotských inštitúcií, matriky, písomnosti miestnych obchodných spoločností, školské a volebné písomnosti, mapy a plány, rodové a rodinné fondy, panstvá, zbierky fotografií a rytín, novín. Zaujímavá je i zvuková zbierka, ktorá vznikla na základe spolupráce medzi archívom a rozhlasovou stanicou BBC Essex, obsahujúca zvukové záznamy - rozhlasové programy, miestne piesne, nahrávky v miestnom dialekte a i. Písomnosti uložené v pobočkách Essexského grófskeho archívu sú detailnejšie zamerané na mesto a okolie, v ktorom pobočka sídli. Pobočky uskladňujú aj mikrofily matrik celého grófstva, takže bádatelia uprenostňujúci pokojnejšie prostredie sa môžu vyhnúť

ruchu Chelmsfordského centra. Tento archív zamestnáva približne 40 pracovníkov, z nich je len asi 10 archivárov a ostatní sú pomocným personálom, pracujúcim v depotoch, bádateľni, administratíve.

Vzhľadom k množstvu záujemcov o štúdium v Essexskom grófskom archíve je bádateľňa otvorená 6 dní v týždni - pondelok 10.00 - 20.45; utorok - štvrtok 9.15 - 17.15; piatok - sobota 9.15 - 16.15, prístup k verejnosti sa zdá byť ústretovejší ako na Slovensku. Čo však na mňa osobne neurobilo dojem, bola obrovská kancelária pre všetkých archivárov, od pracovne šéfa oddelená sklenenou stenou, plná ruchu, hluku a zvoniacich telefónov, čo mi pre prácu archivára, občas vyžadujúcu úplný klud a sústredenie, nepripadalo vhodné. I keď je to ideálny spôsob kontroly a tiež typický a v západných krajinách využívaný systém.

To čo môžeme naozaj naším essexským kolegom závidieť je ich počítačový program SEAX Explorer, ktorého nová verzia pracuje v systéme WINDOWS 95. Prezentáciu tohto programu mali možnosť vidieť bratislavskí archivári počas návštevy Katharine Schofield na Slovensku. Je to aplikácia, ktorá umožňuje spracovávanie archívnych dokumentov a jednoduchý spôsob vytvárania registrov /v slovenských

podmienkach možno trochu zložitejši vzhľadom k zložitejšej slovenskej gramatike v porovnaní s anglickou/. Prvé slová o využití tohto programu na Slovensku už padli, hoci len na neoficiálnej úrovni, ostáva len dúfať, že ak slovenským archivárom nebude slúžiť práve slovenská verzia SEAX Explorer, tak aspoň poslúži ako vzor alebo podklad pre jeho obdobu.

Essexský grófsky archív je dnes umiestnený v administratívnej budove tzv. County Hall /Grófska radnica/ v centre Chelmsfordu. Budova bola rekonštruovaná, prestavaná a otvorená v júli 1988 kráľovnou Alžbetou II. Má 3 hlavné vchody s recepciou. V budove sídli Essexská grófska rada so všetkými službami pre obyvateľov, mestská knižnica, matrika, archív a turistická informačná agentúra. Priestory v tejto budove sa postupne stali pre archív nepostačujúce, a to nielen depoty, ale aj pracovňa a študovňa. Preto sa Essexská grófska rada a vedenie Essexského grófskeho archívu rozhodli pre stavbu novej účelovej budovy s rozpočtom 10 miliónov libier. Dôvodom bolo aj súčasné umiestnenie reštaurátorskej dielne a depotu mimo sídla archívu. Nová budova by mala byť dokončená v októbri 1999. Bude mať tri krídla, prvé určené pre písomnosti /depoty sú postavené s 10 míľovou

rezervou a ďalšou možnosťou prístavby depotov/, druhé pre pracovníkov /kancelárie, reštaurátorské dielne, počítačové centrum .../ a tretie pre návštevníkov /predajňa kníh, prednášková sála, výstavná miestnosť, bádateľňa/. Z nich najohromujúcejším a zároveň hrozivým dojmom pôsobí obrovská bádateľňa /a to hlavne pre samotných essexských archívárov/, ktorá bude schopná prijať naraz 102 bádateľov. Tá bude vybavená množstvom kvalitných čítacích strojov a počítačov s užívateľskou verziou programu SEAX.

Samozrejme už dnes panuje v essexskom archíve mierna „predsťahovačná“ panika - viac-menej celá reštaurátorská práca sa sústreďuje na výrobu archívnych krabíc, krabicuje sa nepokrabicované, premeriava sa archívny materiál a pripravuje jeho uloženie v nových depotoch.

Sťahovanie je dôkladne a podrobne pripravené a malo by prebehnúť v 3 fázach. V prvej presťahujú do novej budovy dokumenty uložené v depotoch mimo terajšieho sídla archívu /november, december 1999/; v druhej fáze budú sťahované dokumenty a kancelárie, počas tejto fázy bude bádateľňa s možnosťou štúdia mikrofilmov a knižnice v prevádzke /december/; v tretej fáze, plánovanej uskutočniť počas 2 týždňov, presťahujú

bádateľňu. Novú budovu plánujú otvoriť v januári 2000.

Pred sťahovaním pripravili archívári pre bádateľov anketu, ktorá pomôže pri budovaní a zariaďovaní bádateľne v novej budove archívu. V tejto ankete môžu bádatelia stupnicou od 1 do 5 hodnotiť dôležitosť nasledujúcich bodov: prístup do bádateľne bez objednávky, možnosť objednať si miesto a dokumenty vopred, rýchlosť predloženia materiálov, tiché a pokojné prostredie, možnosť použitia vlastných prenosných počítačov a zabezpečenie možnosti vytlačiť si výsledky bádania, viac samoobslužných fotiacich strojov, prístup k archívnym pomôckam prostredníctvom počítačov v bádateľni, prístup na internet /za poplatok/, možnosť poradiť sa so zamestnancami archívu, možnosť zamestnať experta na genealógiu.

Zároveň majú možnosť napísať ďalšie vlastné požiadavky, z nich niektoré sú prinajmenej odvážne: „sprístupnenie všetkých dokumentov na mikrofilmoch aj na počítačoch, poskytovanie precvičenia využívania nového technického vybavenia, umožnenie on-line prístupu k indexom a katalógom priamo z domu, zabezpečenie počítačového prístupu k dokumentom v škótskych archívoch, zabezpečenie nového technického vybavenia jednoducho ovládateľného, poskytovanie dokumentov na CD-ROM, zabezpečenie viacerých

čítacích strojov s veľkými obrazovkami, penalizovanie bádateľov, ktorí si objednávajú miesto pri čítacom stroji vopred a nedodržia svoju objednávku, zabezpečenie neobsadenia vopred objednaných čítacích strojov, zabezpečenie lacnejšieho a kvalitnejšieho kopírovania, možnosť kopírovať staršie vzácnejšie dokumenty obzvlášť pre historikov, umožnenie použitia diktafónu, obmedzenie používania vlastných prenosných počítačov, kvôli potrebe tichšieho prostredia, možnosť odosielania a prijímania faxov, viac rád pre začínajúcich bádateľov od archivárov, väčšie možnosti občerstvenia, zabezpečenie verejných telefónov, zabezpečenie služieb archivárov v bádateľni schopných prekladať z latinčiny, čítať staré anglické písmo a so znalosťami škandinávskych mien, zabezpečiť lacné parkovanie, navrhnúť Essexskej grófskej

rade zabezpečiť dopravnú linku z autobusovej stanice k archívu, zriadiť bezpečné, kryté bicyklové parkovisko priamo pri vchode.

Počas dvoch týždňov strávených vo Veľkej Británii mali sme možnosť porovnať prácu i problémy slovenských a anglických archivárov, a to nielen v Essexskom grófskom archíve v Chelmsforde a jeho pobočkách, ale aj v Suffolskom grófskom archíve v Ipswichi a Verejnom archíve v Londýne /Public Record Office/, a môžeme konštatovať, že práca anglického archivára je snád' vzhľadom k lepšiemu technickému vybaveniu o niečo jednoduchšia, v žiadnom prípade sa však slovenskí archivári a reštaurátori za tú svoju nemusia hanbiť.

Martina Šlampová

Správa o účasti na výmennom programe v archíve v Essexu

Výmenný pobyt začal 15.3.1999 v Chelmsforde. V prvých dňoch sme mali možnosť sa zoznámiť s archívom v Chelmsforde, zamestnancami, ako aj so systémom a špecifikáciami anglických archívov a s ich zameraním.

Zároveň sme navštívili depozitné priestory, sklady ako aj konzervátorské oddelenie. Veľmi sme uvítali možnosť prehliadky ešte nedokončenej novostavby nového archívu v Chelmsforde, hlavne budúce priestory depozitov ako aj veľmi

premyslené rozdelenie nového reštaurátorského oddelenia, či systému klimatizácie, ktorá bude udržiavať stabilnú teplotu - ideálnu pre archívny materiál.

Veľkým prínosom bolo nahliadnutie do činnosti a výsledkov reštaurátorského oddelenia, ktoré v porovnaní s oddelením v Národnom archíve sa viac zameriava na preventívne a hromadné konzervovanie hlavne novodobých dokumentov /dezinfekcia, neutralizovanie, stabilizácia, atď./.

Neociniteľnou skúsenosťou bola aj návšteva druhého reštaurátorského pracoviska v Suffolku /Ipswich/, ktorá mi umožnila porovnať dve konzervátorské pracoviská. Za veľmi zaujímavé pokladám experimentovanie s novými materiálmi a hľadanie rôznych individuálnych prístupov v oblasti reštaurovania pergamenu, keďže v anglických archívoch sa nachádza omnoho viac dokumentov na týchto nosičoch, ktoré sú v mnohom odlišné od stredovekých listín.

Diskusia nad konkrétnymi výsledkami práce anglických kolegov ako aj pri prezentácii mojej fotodokumentácie /z reštaurovania pergamenovej listiny rodu Horváth a reštaurovania Bionovho

glóbusu/ bola veľkým prínosom pre obidve strany, čoho konkrétnym výsledkom je dohoda o pokračovaní spolupráce pri výmene informácií z danej oblasti.

Veľmi vysoko hodnotím bohatosť programu a nesmierne srdečný, priateľský a obetavý prístup p. Katherine Schofield a p. Keitha Deana, ktorí nás počas pobytu sprevádzali.

Navštívili sme nielen regionálne archívy grófstva Essex v Southende a v Colchestri, ale aj Národný archív Veľkej Británie v Londýne. Súčasťou programu, hlavne vo voľnom čase a cez víkend, boli výlety do Braintree, Thaxtonu, Bradwellu, či Constablov Dedham. Bolo veľmi pôsobivé vidieť scenérie na Constablových obrazoch v Tate galery v Londýne tesne po návšteve týchto miest, ako aj časť Turnerovej kolekcie, či diela anglických Predrafaelistov. Tie dva prekrásne týždne pre mňa z profesionálneho hľadiska znamenajú množstvo zaujímavých poznatkov z oblasti reštaurovania papiera a pergamenu, ako aj nadviazanie nesmierne srdečného priateľstva s anglickými kolegami, s ktorými spolupráca vo forme výmene informácií určite bude pokračovať.

Eva Šupáková

Z DOMOVA

Výstava k výročiu Ústavy v Trenčíne

Pri tvorbe plánu činnosti archívu na rok 1998 som nepredpokladala, že najnáročnejšia úloha nás čaká v oblasti kultúrno-osvetovej práce. V priebehu marca ma prednostka OÚ v Trenčíne požiadala o prípravu výstavy ku Dňu Ústavy 1.9.1998. Túto neplánovanú akciu som oficiálne dostala do úloh na porade vedúcich 6.4.1998. Priebežne každý ďalší mesiac som referovala o stave prípravných prác. Pre náročnosť témy ustúpili plánované odborné úlohy, ktoré sa skutočne časovo nedali zvládnuť.

Vývoj štátnosti Slovákov v rozmedzí uplynulých 150 rokov som kvôli veľkým priestorom Delovej bašty Trenčianskeho hradu rozčlenila do štyroch základných skupín: Cesty politického zápasu o samobytnosť slovenského národa, Ústavný vývoj. Vývoj štátnych symbolov a Územnosprávny vývoj trenčianskeho územia. Na požiadanie architekta som rozšírila predlohu o ďalšiu časť - štatistické údaje a ukážky z histórie jednotlivých

okresov Trenčianskeho kraja, čím sa naplnila aj jeho výtvarná predstava úvodnej časti.

Scenár výstavy sme s kolegyňou Martinou Zelenayovou pripravili v troch verziách, postačovala posledná, tá najúspornejšia.

Vo vstupnej časti Delovej bašty sa predstavoval Trenčiansky kraj s jeho deviatimi okresmi. Ukážky kópií archívnych dokumentov jednotlivých okresov boli obrazne zakomponované na paneloch vo forme otvorenej knihy. Sklenené vitríny so zapožičanými dobovými exponátmi (husárske uniformy, šable, meštiansky odev, richtárska truhlica, etc.) citlivo dokresľovali atmosféru 19. storočia.

Žiadosti, prosbopisy, memorandá predstavovali cestu politického zápasu o samobytnosť Slovákov. Počnúc Hurbanovým ohlasom „Bratia Slováci!“ z apríla 1848, Žiadosťami slovenského národa z 10.5.1848, cez marcový a

viedenský prosbopis Františkovi Jozefovi I. z roku 1849, bolo možné zhladiť ďalšie požiadavky prijaté 7.6.1861 na šesťtisícovom národnom zhromaždení v Martine - Memorandum národa slovenského. Použili sme kópiu vzácného Daxnerovho rukopisu, pretože tlačaná verzia sa nám zdala všeobecne známou.

Priblížili sme činnosť generála M.R.Štefánika v období I. sv. vojny. Kópiu Pittsburskej dohody /1915/ sme získali z Krajanského múzea v Bratislave. Vyhlásenie československej samostatnosti, Slovenského štátu predstavovali Washingtonská deklarácia zo 16.10.1918 a Žilinská dohoda zo 14.3.1939. Vianočnou dohodou z decembra 1943 požadovala SNR rekonštrukciu ČSR na federatívnom princípe. Košický vládny program z 5.4.1945 bol prvým programovým vyhlásením vlády v oslobodenom Československu. Tri pražské dohody z rokov 1945 a 1946 dokazovali postupné podriaďovanie slovenských národných orgánov ústredným orgánom ČSR.

Proces národnej svojbytnosti bol završený Deklaráciou SNR o zvrchovanosti SR zo 17.7.1992. /Kópia faksimile uloženého dokumentu v MS v Martine/.

Dejinami ústavnosti na území Slovenska sme sledovali historický ústavný vývoj od absolutistickej cez konštitučnú

rakúsku habsburskú monarchiu k unitárnemu československému štátu. Kópie ústavných zákonov od roku 1918 až po prijatie Ústavy SR zákonom č. 460/1992 Zb.z. z 1.9.1992 poukazovali na završenie cesty ústavnosti slovenského národa.

Znamená zvrchovanosti názorovými ukázkami prezentovali vývin motívu dvojitého kríža na minciach, spájaného s byzantskou tradíciou, pečatiach a erboch do roku 1861. Národné symboly z rokov meruôsmych a obdobia Matice slovenskej /1863-1867/ predstavovali: pečat' prvej SNR, zástava dobrovoľníkov, obal stanov Matice slovenskej, jej pečatidlo a nerealizovaný návrh symbolu Hornouhorského slovenského okolia z roku 1861.

Historický proces vývinu štátneho znaku, štátnej vlajky, štátnej pečate, hymny a štandardy prezidenta sme názorným poňatím predviedli od roku 1918 do roku 1993.

Posledná časť výstavy dokumentovala na mapách **administratívno - správny vývoj trenčianskeho územia** v historickom priereze plynúceho tisícročia až po územné a správne usporiadanie, kedy bol Trenčín zákonom NR SR č. 221/1996 Z.z. vyhlásený za sídlo Trenčianskeho kraja. Štatistické údaje s prognózami do roku 2015 znázorňovali na jedenástich grafoch počty obyvateľstva jednotlivých

okresov Trenčianskeho kraja, religiozitu, vývoj počtu obyvateľov od roku 1890, vývoj bytového fondu, aktuálnu mieru nezamestnanosti k júnu 1998, cestnú sieť, technickú infraštruktúru a využitie zeme.

Celok uzatvárali dva návrhy územného plánu veľkého územného celku Trenčianskeho kraja schváleného v apríli 1998: komplexný urbanistický návrh a krajinná štruktúra s územným systémom ekologickej stability. /Originály zapožičali z KÚ v Trenčíne, odbor životného prostredia/.

Inscenovanie takéhoto množstva faktografického materiálu na ploche takmer päťdesiatich panelov sme zámerne odľahčovali kombináciou portrétov národných dejateľov, panovníkov, štátnikov a zábermi historických miest. Osobitný priestor bol venovaný Alexandrovi Dubčekovi.

Ako archivárky vieme mimoriadne oceniť niektoré dokumenty starostlivo opatrované v Archíve literatúry a umenia MS v Martine, napr. ohlas J.M.Hurbana „Bratia Slováci!“ s jeho nenápadnou vlastnoručnou poznámkou o roznašaní, či už spomenutý rukopis Memoranda Š.M.Daxnera. Rukopis T.G.Masaryka uložený v hrobke Štefánika na Bradle bol zas ukázkou z vlastných zbierok archívu.

Časti zásadných článkov ústav z rokov 1848,1849 a 1861 preložila Martina

Zelenayová do slovenčiny, týkali sa zrušenia poddanstva na urbariálnej pôde a posilnenia centrálnej moci Habsburgovcov.

Náročne koncipovanú výstavu po odbornej stránke vysoko esteticky dopĺňal samotný návrh a architektonicko-výtvarné riešenie stvárnené akademickým architektom Mariánom Striežencom. Vďaka jeho nápadu kaširovania farebných xerokópií môžeme kedykoľvek znovu použiť materiál na niekoľko samostatných výstav. Ako vynikajúcu názornú pomôcku ich pri prednáškach stredoškolským študentom využíva Martina Zelenayová.

Príprave výstavy sme podriadili všetku ostatnú činnosť. Prvýkrát sme boli autormi s gesciou aj za výber trojrozmerného materiálu! Boli sme vďačné tým, ktorí naše požiadavky brali seriózne a pri zapožičiavaní archívnych dokumentov nám všemožne vychádzali v ústrety. Veľmi si ceníme prístup odborných pracovníkov Archívu literatúry a umenia Matice slovenskej v Martine /23. júla sme pri výbere dokumentov zamestnali na celý deň sedem ľudí/, kolegýň zo ŠOKA v Prievidzi, Považskej Bystrici a Topoľčanoch, kde je základom spolupráce vzájomný rešpekt a dôvera.

Za výber, zapožičanie a inštaláciu trojrozmerného perfektne zachovaného ikonografického materiálu vďačíme ochotným muzealistom z

Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi, ktorí nám ponúkli spoluprácu aj v budúcnosti.

Výstava zabrala veľa času a námahy. Vyžadovala nielen štúdium množstva odbornej historickej literatúry, zákonníkov, výber a zvoz zapožičaných dokumentov a muzeálnych kusov, ale dokonca našu aktívnu prípravu a fyzickú pomoc pri inštalácii. /Získali sme nebyvalú aranžérsku zručnosť!/. Zapojení sme boli všetci. Výstave sme venovali až 12 % odpracovaných dní, t.j. 191 pracovných dní.

Po jej ukončení sme celú expozíciu z priestorov Delovej bašty Trenčianskeho

hradu znovu inštalovali v októbri 1998 vo vestibule domu štátnej správy za pomoci šikovných zamestnancov strediska údržby odboru školstva OÚ v Trenčíne.

Výstavu videli kolektívy žiakov, študentov, vojakov, oddiely skautov. V knihe návštev sú ďakovné slová, pochvaly. Tie sme dostávali aj telefonicky od učiteľov dejepisu ako bezprostrednú reakciu po zhladnutí expozície. Potešilo nás to, rovnako ako aj záujem mladých ľudí, čo bolo našim najväčším zadosťučinením po zvládnutí všetkých peripetií.

Danica Hlaváčová

Servis pre Vás

Dunajskostredské vydavateľstvo Lillium Aurum pravidelne od roku 1998 vydáva sériu publikácií, ktorá je venovaná starým pohľadniciam. Prvá kniha bola venovaná Dunajskej Strede a v roku 1999 vyšla kniha o Galante.

Autormi publikácie sú Veronika Nováková a Juraj Pekarovič. Kniha okrem pohľadníc, ktoré sú rozdelené do štyroch okruhov /roky 1889 - 1918, 1919 - 1938, 1938 - 1945 a od roku 1945/ predstavuje mesto Galantu za uplynulých 100 rokov.

Publikácia je štvorjazyčná slovensko-maďarsko-nemecko-anglická a je reprezentatívnou ukážkou, ako môže archív využiť zbierku pohľadníc pre popularizovanie aj archívu. Publikácia bola financovaná z reklám, ktoré sú uverejnené pod fotografiami a na konci publikácie.

Cena: 172,- Sk

Margita Gálová

Naši jubilanti

K životnému jubileu srdečne gratulujeme a prajeme veľa zdravia, šťastia, osobných a pracovných úspechov nášmu kolegovi:

Štefan PÉCHY ŠOBA Levoča

Vydáva Spoločnosť slovenských archívárov 10 x ročne

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrtel', J. Hanus, Z. Kollárová, I.Graus,
V. Hrtánková, V Morišová

Technická úprava: ŠOKA v Šali, J.Benciová

Náklad: 350 ks

Povolilo: MK SR 1472/96